

BERECZKY LORÁND

Képzőművészet, mecénálás, közönség

1.

Nem tagadom, teljesen elfogult vagyok, amikor az egyre szélesedő kulturális érdeklődés területei közül első helyen a vizuális kultúra, s azon belül is a képzőművészet iránti vonzalom határozza meg érdeklődésemet. Nem csupán a kiemelt figyelem, hanem – lehet, hogy „szakmai ártalom” – izguló, drukkoló, a sikerért sok mindent vállaló odaadással jellemezhető érdeklődés ez, majdhogynem szerelem. Aki hasonló elkötelezettséggel vonzódik a művészet ezen ága iránt, minden bizonnyal igazat ad abban, hogy szívet-lelket melengető öröm a képzőművészet kiteljesedése; a kiállítások számának ugrásszerű gyarapodása, a tárlatlátogatók érdeklődésének növekedése, a határozott véleményformálás egyre inkább tapasztalható jelenléte. Jó látni és hallani, hogy egy-egy jelentősebb köztéri alkotás, közösségi épülethez kapcsolódó murális munka, érdekesebb tárlat sok-sok embert véleményformálásra készítő közügye kulturális életünk mindennapjainknak. Így van ez akkor is, ha a művészethez, illetve annak eredményeihez való közeledés még bőven rejt magában ellentmondásokat is. De aki már tetszését vagy nem tetszését megfogalmazza, kapcsolatot teremtett, s ez a kapcsolat a kulturális javak iránti igény meglétéről árulkodik. Éppen ezért a gyarapodás feletti öröm és jóérzés mellett azonnal megjelenik a felelősség gondolata is. Mindenki – akár alkotó, akár a kultúra terjesztésében különböző helyen és szinten tevékenykedő ember – nagyon is konkrétan megfogalmazható felelősséggel tartozik a társadalom kulturális igényeinek megteremtéséért, az igény színvonalának alakításáért, és természetesen az igény megfelelő nivójú kielégítéséért.

Úgy gondolom, hogy ez az általános kötelezettség nem csupán elméleti követelmény; nem azt jelenti, hogy minden, a kultúra területén valamilyen szolgálatot teljesítőnek „szuperklasszis” fokon képzett filozofnak kell lennie. A csak az elmélet szintjén tetszetős kinyilatkoztatásokban jelentkező szentenciák követelménykénti szajkózása inkább riaszt, mintsem közelít. Az általános elvi kijelentések helyett, sok apró mozzanat és összefüggés felmérésére alapozva kell a vizuális kul-

túra egészének érdekében tevékenykednünk, s minden poszton az adott feladat teljességéhez igazodnunk. Köztudott, – de nem hiszem, hogy fölösleges ismételni, – akit lakása berendezésében esztétikailag segítünk, azt látni tanítjuk; akivel az öltözködés ízlésnormáit ismertetjük meg, közelebb visszük a képzőművészethez; s akivel megszerettettük a képzőművészetet, azt egész emberségében is befolyásoltuk. A művészetek esztétikai értékét és ezen keresztül örömet sugárzó hatása, ha felismertté és így mozgató erővé vált, végsősoron társadalmunk szocialista közgondolkodásának normáit motiválja, embert és emberi kapcsolatokat tesz tartalmasabbá.

A sok-sok, csupán rész kérdésnek vagy másodlagos apróságnak tekintett problémára is választ kell tehát adnunk. Természetesen igényes és becsületos választ, mert abból kerekedik ki a vizuális kultúra fejlesztése érdekében végzendő közművelődési munka lényege, amelyben (mivel esztétikai tanulságokat koncentráltan hordoz) megkülönböztetett szerepe van a képzőművészetnek. Nem közömbös tehát, hogy a képzőművészet és a társadalom találkozásának, illetve e kontaktus tartalmának, formájának differenciálása érdekében mit kell tennünk. A tudatos, célszerűen szervezett, megfelelően irányított munkára lehet és kell építenünk, mert ez a záloga a kortárs, szocialista eszmeiségű képzőművészet fejlődésének és a társadalom vizuális kultúrája gazdagodásának. Szocialista társadalmunkban az egész társadalom, illetve annak minden tagja mecénás. De

ha nem rendszerbe foglalt, a haladást, a nivós kibontakozást segítő konkrét igénnyel találkozik művész és mecénás, akkor csupán a személyes és jámbor óhajok esetlegességére lennének hagyatkozva. Az óhajok szándékukban lehetnek kifogástalanok is, de az eredmény az egyes óhajok, elképzelések szerint alakulva mégiscsak kétséges. Az azonos szándék egybefonása, a kívánság tetté változtatása a feladatunk.

2.

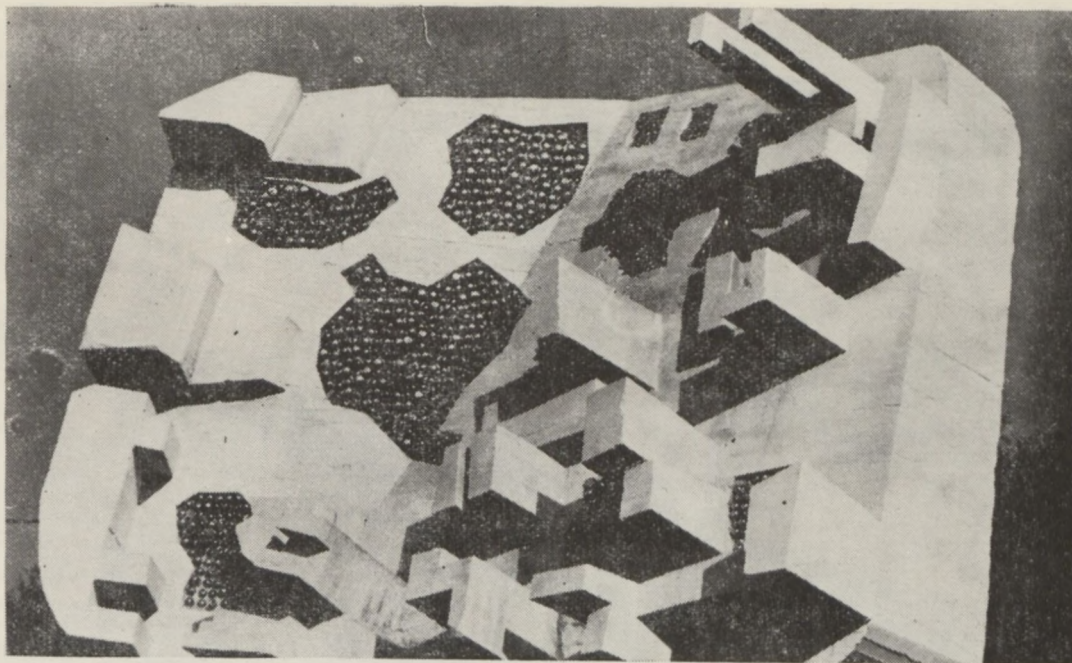
Az eddig sorolt gondolatok azért ötlöttek fel, mert szeretném számba venni a „művészetpártolás” néhány, nagyon is Nógrád megyére, illetve Salgótarjánra jellemző vonását. Az első kérdés: valóban létezik-e valami – csak ez országrészhez köthető mecénási, vagy még inkább közművelődési munkát karakterizáló – speciális feltétel. Úgy hiszem nem, ha csak az esztétikai nevelés terén végzett munka tudatossága, színvonala és eredményessége nem válik speciálissá, egyedi jellegzetességgé. Ha csak a külső jegyeket figyeljük, a jelenségeket soroljuk fel, akkor különleges feltételekkel nem találkozunk. Új városrészek máshol is vannak, rangos alkotóművészek máshol is élnek, kiállításokat nem csak itt rendeznek, szobrokat sokfelé találunk, s a művészet, a művészet és közönség találkozásának erkölcsi, anyagi támogatása is e vidéken kívül is általános gyakorlat.

Mégis – lehet, hogy ismét a szubjektív elfogódottság szólal meg belőlem – van valami jellegzetesen ide köthető momentum, amely az akarás erősségében, s az eredményesség mindig természetesen jelentkező nivójában egyértelműen mérhető. Egészen biztos, hogy ennek megvannak azért az objektív, és a kultúra teremtésében, valamint terjesztésében résztvevők személyes adottságaiból fakadó okai is.

Ha a megye „fővárosa”, Salgótarján történetét vizsgáljuk, utalást kapunk az objektív tényezőre. Szembetűnő az a környezetváltozás, amely az itt lakók gondolkodásának befolyásolója volt. Elég az utolsó évtizedet néznünk, akkor is világos, hogy hogyan változott a termelési struktúra; a bányászat mellett széles termelési skálájú ipar teremtődött. Oly ütemű volt ez a fejlődés, hogy túlzás nélkül meg lehet kockáztatni azt az állítást, hogy Salgótarján differenciált iparral rendelkező megyeközpont, s ebben a termelési struktúrában nem is a bányászat rendelkezik vezető szereppel. Nem jelentéktelen az sem, hogy megteremtődött a – lakosságot is szervező – ipari

bázis, amely természetesen óriási lendülettel fokozta a kulturális igényeket is. Ez a szerencsés termelési és lakossági átrétegződés akkor érte meg fordulópontját, amikor a város vizuális megjelenését is változtatni kellett; az új termelési és letelepedési feltételekhez kellett igazítani a település fejlesztési koncepcióját. Az átgondolt városépítés, illetve városfejlesztés eredménye, hogy lényegében és karakterében új vizuális közeg jött létre. A völgyben épült város már nem „földszintes település”. A központ közösségi épületei, s a lakóházak a természettel harmónikus egységet alkotnak, s ma már teljesen megváltozott szellemű környezetet jelentenek az itt élőknek. Az építkezés technológiája, a gyarapodás üteme is hozzájárult az építészet által közvetített esztétikai értékek befogadásához. Ahogy gazdagodott és differenciálódott a város ipara, úgy növekedett és gazdagodott a lakosság – új családok telepedtek itt le, őshonosok költöztek új lakásba: együtt alakult, formálódott a város és népessége. Tehát ez az együtt alakulás biztosította az azonnali kontaktust; nagy szavakat használva – az „új honfoglalás” természetes hovatartozás-érzéssel párosult, mindenki sajátjának érezte a várost. Ez az alapja a jó értelemben vett lokálpatriotizmusnak, s a kontaktus lényeges mozzanata: a tudatosan vállalt vizuális környezet. A tudatosságból pedig, az építészet által megteremtett esztétikai értékeken alapuló kulturális igényesség fakadt.

Nem gondolom spekulatív elemzésnek, hogy az új környezet rendezési elvéből – dicsérje a tervezőket – azt a következtetést vonjuk le, hogy a városközpont kialakítása szinte diktálja a kultúrával való foglalkozás szükségességét. A település és a település centrumának központi épülete a Művelődési Ház. Szép, és jó arányú építészeti tömege, kitaruló portálja főszerelője a térnek, s körülötte – hirdette a kultúra és az élet

kapcsolatát – kerültek elhelyezésre az ugyanolyan igényességgel épült, a mindennapok életfeltételeit szolgáló közösségi épületek. Az itt lakóknak, s az erre járó vendégnek a lehető legtermészetesebb, hogy a téren szobrok vannak, hogy itt találkozik az új szellemű település szimbólumát hirdető, nagyméretű beton-üveg-plasztikával, s mindez úgy ragadja meg figyelmét, hogy nem kell az elhelyezés okán tünődnie. Nem kell tünődnie, mert a természet is jelen van, a lakóházak, a közösségi épületek nem a környezettel vetélkedők; a táj nincs feleselő elmentmondásban a város szerveződésével. S az élet mindennapi ritmusa is egybeolvás a tér szervezés gondolatával. Az ilyen környezetben, már eleve meghatározott a vizualitás igénye, az itt lakók éppen az együtthalakulás folyamatában – tudatosan – közelebb kerültek a képzőművészethez is. Megítélésem szerint – több más mellett – az egyik nagyon lényeges alapja a képzőművészet területén végzett eredményes közművelődési munkának; a megye, a város művészeti pártoló jóhírének.

3.

Természetesen az érdeklődés, a meglévő alap önmagában kevés lenne. A ma meglévő vonzalom csak úgy marad meg a holnap számára is, ha erre az alapra építünk. Nem a véletlenre kell bízunk azt, hogy az egyre emelkedő életszínvonal biztosította nagyobb kultúrálódási lehetőség milyen formában, és főként milyen minőségben telítődik tartalommal; a bővülő feltételek hogyan szolgálják a kulturális értékek iránti igényt. Erről szólnunk kell, mivel éppen napjaink aktuális feladata a közművelődés tartalmának, hatásos módszereinek kidolgozása.

A képzőművészet területén a legtöbb félreértés a szakmai és a közösségi érdekek szolgálatának vélt ellentétéből adódik. A képzőművészet sorsáért közvetlenül felelősséget érzők, a mesterségbeli kér-

désekkel foglalkozók és természetesen maguk az alkotók a művészet elméleti-, kifejezési- és elismerési gondjainak oldaláról közelítik a feladatokat. Bizonyos tekintetben ez természetes is, hiszen mégis csak ők közvetlen érdekeltek a művészet alakulásában. De nem lenne helyeselhető olyan elfogultság, amely csak a szakmai kérdések középpontba állításával, figyelmen kívül hagyja a művek társadalmisításának szempontjait. Nem helyes, ha egy-egy kiállítást csupán szakmai fórumnak tekintünk; nem helyes, ha a művészet társadalmi szerepének meghatározásánál éppen a társadalom kulturálódási igényeit hagyjuk figyelmen kívül. Ezek az ellentétek nem takarnak valóságos érdekellentéteket, csupán arról van szó, hogy néha spekulatív eszmefuttatások következtében összeegyeztethetetlennek tartjuk a művészet és a közművelődés érdekeit. Mintha a két terület gondjai nem kapcsolódnának egymáshoz, s mintha ezekkel a gondokkal nem lehetne egyszerre, összefüggéseikben foglalkoznunk. A szakmai gőg, vagy a vulgarizálás eredményre nem vezethet.

Salgótarján – napjainkban sok esetben joggal irigyelt – kiállítási tevékenysége jó példa lehet a két terület érdekazonosságának bemutatására. A Tavaszi Tárlatok sorsa, a Zománc Biennálé, a Gimnázium „Galéria Sorozata” egyszerre szakmai fórum és közművelődési munka is. Nyilvánvaló ugyanis, hogy az említett rendezvények a város lakóinak érdeklődésére és művészszeretetére épülve érik el sikereiket. Közönségbázis nélkül holt térben, élettelenül pöffeszkedő parádévá degradálna bármelyik, hiszen céljától lenne megfosztva az alkotómunka eredménye, a mű. Ahhoz, – megítélésem szerint – hogy a közönség valóban érdeklődve, értően, kritikai megjegyzéseit sem titkolva kapcsolódhassék a képzőművészet ünnepi eseményeihez, igen körültekintően kell megtervezni a ki-

állításai tevékenységet. Biztosan nem lenne akkora vonzereje például, egy más tájhoz, más közösséghez kapcsolódó festőművészeti bemutatónak, mint a Zománc Biennálénak. Az ok is könnyen feltárható. A zománccal való foglalkozás a városban eleven termelési feladatként jelenlévő valóság. A zománccal dolgozók közvetlenül, a többiek pedig egyéb információk alapján vetik szembe érdeklődésüket a kiállítási anyaggal. Mit tud csinálni, hogyan tud bánni a művész ezzel az anyaggal? Hogyan és miért válik művészetté az ismert anyag ilyen, vagy olyan alkalmazása? A művészet leglényegesebb kérdéseire jutunk el a természetes érdeklődés alapján. Jelen esetben a kapott válaszok hitelét tovább fokozza az a tény, hogy a jól értelmezett és kellően kihasználta közművelődési fórum egyben igen jelentős szakmai fó-

rum is. Az egyetlen az országban, amelyen egy művészeti ág eredményei, problémái – sőt olykor tévedései – kényszerűen a közönség előtt kerülnek megvitatásra és dokumentálásra. Ez egyben arra is figyelmeztet, hogy a szakmai kérdéseket is csak tisztá szándékkal és eszközökkel lehet közvetíteni.

Nem hallgatható el azonban az sem, hogy az emberi kapcsolatok megteremtése is a közönség és a művészet közeledését szolgálja. Ebben a városban alakult ki, tudomásom szerint egyedülállóan, a szocialista szerződésnek az a rendszere, amelyben mindkét szerződő fél – üzem és művész – a kölcsönös megbecsülés és az egymás hasznára végzett munka alapján találta meg az együttműködés feltételeit. Így a művész részvétele az üzemi közösségben nem formális. Az ott végzett alkotómunka felesleges

misztikumok eloszlátását eredményezheti, mert az adott közösségben világossá válik, hogy az alkotás igen komoly erőfeszítést, helyállást, elkötelezettséget kívánó emberi tevékenység. A művész kitűzött célja elérése érdekében, a gondolati tervezés mellett, ugyanúgy küzd az anyaggal, technológiával, mint bármely más, az adott helyen termelt termék esetében a munkások teszik. Ha speciálisan is, de az értelmes együttműködés a munka megbecsülését is propagálhatja. Elmondható tehát, hogy mecénási „művészpártoló” eszköz a szocialista szerződés; de azt is állíthatjuk, hogy az egyik leghatékonyabb közművelődési eszköz is, amelyet nagyon hasznos lenne minél elterjedtebben alkalmaznunk. Munkás közösség válik életető közeggé a művész számára, s a megbecsült munka hitele széles körben igazolja a műalkotást. Előbb az érdeklődés ébred, majd a megértés és a birtokbavétel következik – a közönség, igényét csiszolva fogja óvni és féltetni a sajátjának érzett kulturális értékeket.

4.

Az elmondott gondolatokat még egygyel – inkább csak kíváncsival, – szeretném kiegészíteni. Ez a „telepítés” gondja. A képzőművészet területén szinte elengedhetetlen, hogy az eredményes közművelődési tevékenység aktív és nívós művészeti alkotómunkát végző művészekre épüljön. Legyen „saját alkotója”, illetve legyenek „saját alkotói” az adott megyének, városnak. Az ő munkájuk jelentheti az egész magyar művészethez való kapcsolódás és befogadás alapját. Ezért, bár nem kevés anyagi gonddal jár, meafontolt terv alapján foglalkozni kell a művészek letelepítésének kérdésével is. Erre számtalan mód, s lehetőség van, a lényege azonban az, hogy világosan kell látnunk: a letelepítés, a művészpártoláson túl közművelődési munka is.

Tudom, hogy Nógrád, megyében és Salgótarjánban e tekintetben is vannak hagyományok és vannak tervek. Kíváncsival, hogy a tervek minél előbb valósággá váljanak.

